

С. А. Покляцький, М. О. Голіченко

Міське населення

МІСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ Зародження та зростання М. н. в Україні відбувалося протягом тривалого часу. У період грец. колонізації Пн. Причорномор'я насел. міст (Ольвія, Тіра, Херсонес) складалося не лише з грец. колоністів, а й з представників місц. племен – скіфів, таврів, сарматів. За часів Київ. Русі більшість міст були невеликого розміру та з незнач. кількістю насел., зокрема, за оцінками істориків, у Києві проживало бл. 10 тис. мешканців, серед яких переважали дружинники, ремісники, торговці, купці та хлібороби. Наприкінці 16 – на поч. 17 ст. на укр. землях існувало бл. 1 тис. поселень зі статусом міста чи м-ка, найбільшими з яких були Львів (бл. 30 тис. мешканців), Київ (15 тис.) і Кам'янець-Подільський (нині Хмельн. обл.; понад 10 тис.). За Галицько-Волин. держави М. н. Зх. України зростало за рахунок імміграції німців, вірмен, поляків, євреїв; під час польс.-литов. правління – італійців; насел. Центр. та Сх. України залишалося здебільшого українським. За соц. структурою М. н. більших міст поділялося на 3 групи: міські багатії, середнє міщанство (див. Міщани) та незаможне насел.; окрему групу становили селяни приміських сіл, залежні від шляхти, челядь та залежні ремісники в садибах і міських господарствах шляхти й духовенства. Насел. менших міст було більш однорід., до його складу входили переважно торговці та ремісники. Знач. відсоток серед М. н. складали представники духовенства. У 2-й пол. 17 ст. міста Зх. України та Правобережжя перебували у стані занепаду, пов'язаного зі зміною торг. шляхів, війнами, політикою польс. шляхти, відповідно зменшилося й М. н. (зокрема у Львові – з 30-ти до 20-ти тис. мешканців). Найбільшими містами Гетьманщини в 17–18 ст. стали Київ (2450 дворів), Ніжин (нині Черніг. обл.; 1623 двори), Глухів (нині Сум. обл.; 1085 дворів), Стародуб (нині Брян. обл., РФ; 863 двори); проживали переважно українці. У цей час, окрім міщанства, до М. н. входило козацтво та козац. старшина, більшість насел. займалася торгівлею. У Києві та містах Лівобережжя мешкало чимало рос. військових. Наприкінці 17 ст. розпочався стрімкий розвиток міст Слобожанщини, вже в 1773 гол. полк. містами стали Охтирка (нині Сум. обл.; 11 тис.), Харків (10,1 тис.), Суми (9,8 тис.), Острогозьк (нині Воронеж. обл., РФ; 9,1 тис.), Ізюм (нині Харків. обл.; 4,6 тис.), серед насел. яких переважали козаки. У 1860-х рр. у центр. і сх. частині України було 113 міст, із 12 802 000 мешканців у містах проживало 1 394 000 осіб (10,9 % усього насел.); у Галичині – 109 міст та м-чок з 505 000 мешканцями (17,6 % усього насел.). 1858 на 850 міст та м-чок усіх укр. земель бл. 62 мало насел. понад 10 тис. (серед них 18 – понад 20 тис., 5 – понад 50 тис. осіб):

Одеса – 114 тис., Київ – 71 тис., Львів – 70 тис., Бердичів (нині Житомир. обл.) – 54 тис., Харків – 50 тис. мешканців. 1860–1914 скасування кріпацтва, відкриття залізниць та розвиток промисловості зумовили швидке збільшення населення. 1858 М. н. становило 10,9 % усього насел., 1897 – 11,6 %, 1910 – 19,3 %. М. н. зростало за рахунок переселенців із сіл та рос. земель. Дещо відрізнялася кількість М. н. тогочас. Зх. України: 1869–1910 М. н. Галичини зросло на 55 %, найбільш числен. містами стали Львів і Чернівці. Від 1924 містами вважають насел. пункти з кількістю мешканців понад 10 тис. жителів. 1926 в УСРР було 80 міст, у зв'язку з індустріалізацією їхнє число постійно зростало. У містах Зх. України в 1914 – 1940-х рр. мешкало бл. 19 % усього насел. У часи 2-ї світової війни М. н. зменшилося на 60 % порівняно з показниками 1940. Довоєн. стан М. н. відновлено на поч. 1950-х рр. У 1960–80-х рр. завершилася інтенсивна стадія розвитку міст, гол. ознакою якої була міграція сільс. насел. в міста. Кількість М. н. 1960 перевищила сільс., 1980 частка М. н. становила 63 % заг. кількості насел. Від 1990-х рр. у світі виникла помітна тенденція до посиленої концентрації насел. у містах, що впливає на збільшення абсолют. чисельності міських жит. у середньому на 57 млн осіб щороку в період 1990–2000 та бл. на 77 млн осіб у 2000–15. У 1990 43 % (2,3 млрд осіб) насел. світу мешкало в містах, а 2016 цей показник виріс до 54,5 % (понад 4 млрд осіб). На думку деяких дослідників, до 2030 кількість М. н. складатиме понад 60 %, при цьому кожна третя людина буде проживати в місті з насел. понад 500 тис. осіб. Кількість М. н. зростає нерівномірно в різних регіонах світу. Осн. причиною в таких міграц. процесах є розбіжність між сільс. і міським способами, умовами та якістю життя (більша різниця зумовлює підвищення відсотк. показників середньоріч. темпів змін М. н.). Нині найбільш урбанізованим регіоном світу є Пн. Америка, де М. н. складає 81,5 %, значна частка М. н. знаходиться в Лат. Америці та Кариб. бас. (79,5 %), Європі (73,4 %) й Океанії (70,8 %). Станом на 2016 в Азії та Африці частка М. н. складає менше 50 % – 47,5 % та 40 % відповідно. 2016 у містах з насел. до 500 тис. жителів мешкало загалом 1985 млрд осіб (26,8 % від усієї кількості насел. планети), у містах з насел. 500 тис. – 1 млн осіб проживало загалом 380 млн (5,1 %), у групі від 1 до 5 млн осіб мешкало загалом 861 млн (11,6 %). Найменша кількість зосередилася в групі з насел. від 5-ти до 10-ти млн осіб – 308 млн (4,2 %). Показовою є група міст з насел. понад 10 млн осіб, у яких усього проживає 500 млн (6,8 %) та знаходиться 31 мегамісто, здебільшого розташоване в менш розвинених регіонах світу (напр., Індія та Китай мають 6 і 5 мегаміст відповідно). Найбільшим містом у світі вважають Токіо з насел. понад 38 млн осіб. В Україні прийнято зараховувати до М. н. мешканців міст та селищ міського типу. За офіц. даними, в Україні станом на 1 січня 2014 до М. н. належить 31 336 623 особи. У 460-ти містах і 885-ти смт проживає 68,98 % усього насел. України. Всупереч заг.-держ. зменшенню насел. України (1991 – 51944,4 тис; 2014 – 45 426,2 тис.) рівень М. н. зріс від 67,95 % до бл. 69 %. Найбільше М. н. у Донец. (понад 90 %); Харків. (понад 80 %), Дніпроп. (понад 83 %), Луган. (понад 86 %) областях. У більшості областей України М. н. домінує над сільс., лише в Закарп. (понад 37 %), Чернів. (понад 42 %), Івано-Фр. (понад 43 %), Терноп. (понад 44 %) та Рівнен. (понад 47 %) областях М. н. складає менше 50 %. Найбільшим за

чисельністю насел. містом України є Київ (2 868 702 особи), а найменшим – Угнів Львів. обл. (1002 жителі). До міст-мільйонників, окрім Києва, належать Харків (1451 тис. осіб) та Одеса (1017 тис. осіб). Загалом, найбільше М. н. в Україні проживає в містах з насел. понад 100 тис. осіб – 18 103 тис. осіб (57 % усього М. н.).

Рекомендована література

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2014 року. 2014;
2. Покляцький С. А. Умови життя населення великих міст України: суспільно-геогр. дослідж. 2016 (обидва – Київ).

Бібліографічний опис:

Міське населення / С. А. Покляцький, М. О. Голіченко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-67954>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).